دوکتور قاسملوو:

ڕوخساری پۆستمارکسیزمی کورد

موستەفا زەنگین

وەرگێڕان: سیپان ڕۆژهەڵاتی

کورته

ئاشکرایه که دوکتۆر عەبدولڕەحمان قاسملوو له نێوان ساڵانی ١٩٧١-١٩٨٩دا، هەم له بواری تیۆری و هەم له بواری پراکتیکدا ڕۆڵێکی سەرکەوتووانه و داهێنەرانەی هەبووه، ئەو تایبەتمەندییە لە قۆناغی یەکەمی سەرکردایەتیکردنەکەیدا بەئاشکرا دەبینرێت، بەڵام له نێوان قۆناغەکانی یەکەم و دووەمدا لە بواری چۆنیەتی و ناوەرۆکدا جیاوازییەکی واتادار هەیه، ساڵانی نێوان ١٩٤٧-١٩٤١، که دەتوانین به قۆناغی یەکەمی قاسملوو ناوی بێنین، لەسەر هێڵی کلاسیکی مارکسیست-لینینیست دەڕوات و بابەتەکان لەسەر ئەم هێڵه شرۆڤه دەکات، له قۆناغی دوای ساڵی ١٩٧١، که قۆناغی سەرکردایەتیکردنی حیزبی دیمۆکراتی کوردستانی ئێرانه، قوربانیی بەو هێڵه داوه و لە کۆمۆنیزمەوه بەرەو سۆسیالیزمی دیمۆکراتی ڕۆیشتووه و هێڵی بەرگریکردن له سۆسیالیزمی دیمۆکراتیی هەڵبژاردووه.

ئەو ئەزموونه تیۆری و سیاسییەی دوکتۆر قاسملوو لەو حەوزەیەدا بەدەستی هێناوه، بووه هۆی ئەوەی که به ڕوانینێکی جیاواز بابەته بنچینەییەکانی وەکوو خەباتی نەتەوەیی کورد، سۆسیالیزم، ئازادی و دیمۆکراسی به تێگەیشتن و ناوەرۆک و میتۆدێکی جیاواز شی بکاتەوه.

دوکتۆر قاسملوو که له قۆناغی یەکەمدا ڕوانینی چینایەتی (پێشەنگایەتی)ی مارکسیست ـ لینینیستی پەسەند کردبوو، له قۆناغی دووەمدا تیۆری و تێزێکی جێبەجێ کردووه، که پێی له بابەتی چینایەتی بەرزتر بووه و چینی کرێکاری وەکوو هۆکاری سەرەکیی کۆمەڵگه و هێز پەسەند کردووه و لەسەر ئەم بنەمایه تیۆری و کارێکی نوێی دارشتووه.

له قاسملووی سەردەمی نوێدا دەبینین، که نەتەوه و کۆمەڵگه جێگەی چینایەتی دەگرێتەوه، گەشەکردنی فکرێکی بەم شێوەیه له لایەن دوکتۆر قاسملووەوه دەرفەتی ئەوەمان پێ دەدات، که له قۆناغی نوێدا وەکوو (پۆستمارکسیزم) هەڵیسەنگێنین.

دەتوانین بڵێین تیۆریی «پۆستمارکسیسزم»، که زیاتر له لایەن تیۆریسیەنی ناوداری ئارژانتینی، «ئێرنێستۆ لاکلائۆ» و هاوسەرکەی، «چانتال مۆفێ»وه دەناسرێت، سەرلەنوێ له بەر ڕۆشنایی گۆڕانکارییەکانی سەردەم خوێندنەوەی نوێیان بۆ تیۆریی مارکسیستی کردووه و هەوڵیان داوه ناوەرۆکی سەرەکیی ئەو تیۆرییه سەرلەنوێ دابڕێژنەوه، که لەگەڵ گۆڕانکارییەکان بگونجێت.

دەتوانین بڵێین ئەو تایبەتمەندییە سەرەکییەی پۆستمارکسیزم جیا دەکاتەوه، ئەوەیه که ڕوانینی چەپی کلاسیک، چین (تەبەقە)، وەکوو تاکە بنەمای سیاسی پەسەند دەکات، بە واتایەکی دیکه، به ڕوانینێکی (دیترمینیست) هەردوو شێوازی سیاسەتی چینایەتی و ئوسوولگەراییی چینایەتی مەحکووم دەکات.

ئەو شرۆڤەیەی پۆستمارکسیزم، که له لایەن ئەو ژنومێرده، «لاکلائۆ» و «مۆفێ»وه کراوه، له دوای ساڵی ١٩٧١ له ئەندێشەی دوکتۆر قاسملوودا گەشه دەکات و له دوای ساڵی ١٩٨٣ به شێوەیەکی پراکتیکی له ئەندێشەی د. قاسملوودا ڕەنگ دەداتەوه. ڕەخنەی دوکتۆر قاسملوو له سۆسیالیزم ئەوەیه که دیمۆکراسی سنووردار دەکات و ڕەخنەی لەوه گرتووه، که گەورەترین کێشه، نەبوون، یان ناتەواوبوونی دیمۆکراسییه و، وەک جێگرەوه (ئالتەرناتیڤ)ی ئەمە، بۆ ئەوانەی که به ڕێگاگەلی ئازاد و دیمۆکراتدا دێنه سەر دەسەڵات، وەکوو ستراتیژییەکی سۆسیالیست، تیۆریی «سۆسیالیزمی دیمۆکرات»ی دارشتووه، که دبێته بنەمای سەرەکیی ئەم مەقالەیه، که لێرەدا قسەی لەسەر دەکەین و شرۆڤەی دەکەین. هەروەها

دادپەروەریـــی کۆمەڵایەتـــی، دیموکراســـیی سیاسی، یەکسانیی ئابووری، پێگەی ناوەندی و دیاری دیموکراسی و ئازادی، ڕەتکردنەوەی دیکتاتۆریەتیی پرۆلیتاریا، ڕوانینی مارکسیزمی ڕۆژئاوایی لەسەر نموونەی پارتی کۆمۆنیستی فەرەنسا، بەرگریکردن لە مافی ژنان و پلۆرالیزم بە واتای بەشـــداریی سیاســـی لـــەو بابەتانە دەبن، کە لەســـەر پێگەیشـــتنی قاسملووی پۆستمارکسیزم، گفتوگۆ لەبارەیانەوە دەکەین.

پێشەکییەکی کورت

دوکتـــۆر قاســـملوو ڕۆژی ١٠ی ئاگوســـتی ١٩٨٣ لـــە کۆبوونەوەی کۆمیتـــەی ناوەندیی حیزبی دیموکراتی کوردســـتاندا، کە ئەوکات ســـکرتێری گشـــتی بووە، نامیلکەیەک لەژێر سەرناوی «کورتەباســـێک لەسەر سۆسیالیزم» پێشـــکێش دەکات.[1] ئەو نامیلکەیە بە واتای تێپەڕبوونـــی دوکتۆر قاســـملووە لـــە تیۆریی ڕادیکاڵی مارکسیست_لینینیست، کە تاوەکوو کۆتاییی ساڵەکانی ١٩٦٠ بە بنەمای سەرەکیی ئیدیۆلۆژی و سیاســـیی خۆی دادەنێت، بەرەو سۆسیالیزمی دیموکرات، یان وەکوو هەندێک نووسەر دەڵێن، بەرەو سۆسیالدیموکراسی، کە دیارە گەیشتووەتە لووتکەی ئەو باوەڕە.

ئـــەو ڕووداوەی کـــە کاریگەریی گەورەی لەســـەر دوکتۆر قاســـملوو دانـــا و بووە هۆی ســـەرهەڵدانی ئەو باوەڕە، ڕووداوی «بەهاری پراگ» بوو، کە ٥ی ژانویەی ســـاڵی ١٩٦٨ بە بڕیاری سیاسی لە لایەن ڕیفۆرمخوازەکانەوە، بە ســـەرۆکایەتیی ئەلیکســـاندر دوبچێک، بۆ ئازادیی چێکوســـلۆڤاکیا دەستی پێ کرد و لە ٢١ی ئاگوستی هەمان ساڵدا بە دەستوەردانی ســـەربازیی هێزەکانـــی شـــوورەویی ئەوکات کۆتاییی هات.

قاســـملوو، کە لەو ســـەردەمەدا لە پراگ دەژیـــا، لە نزیکەوە هەوڵەکانـــی جێگرکردنی سۆســـیالیزم بـــە شـــێوازی شـــوورەوی و توندوتیژییەکانی ئارتەشـــی ســـووری بینیوە. قاسملوو کە لە ئەنیستیتۆی ئابووری لە شاری پراگی پایتەختی چێکوسلۆڤاکیا مامۆستا بوو، بەهۆی ئەوەی کە پشـــتگیریی لەو بزووتنەوە چاکســـازییە کردبوو، کە لە لایەن دوبچێکەوە دەســـتی پـــێ کردبـــوو، هەروەهـــا بەهۆی دژایەتیکردنـــی داگیرکردنی چێکوســـلۆڤاکیا لە لایەن ســـەربازانی شـــوورەوییەوە، لەگەڵ هاوســـەرەکەی لە زانکۆ دوور خرانەوە و بوونە یەکێک لە زیانبەرکەوتووانی ئەو پشتگیرییە.

نابـــێ ئـــەوە لەبەرچاو نەگریـــن، کە ئەم ڕووداوانە کاریگەرییەکی ســـەرەکییان لەسەر بیری سیاسی و ئیدیۆلۆژیی دوکتۆر قاسملوو داناوە.

ژیانـــی سیاســـیی دوکتۆر قاســـملوو لە تەمەنی ١٥ ســـاڵیدا و لە کاتی بەشداربوونی لە ڕێکخراوی ئازادیی لاوانی کوردســـتاندا لە شـــاری ورمێی ڕۆژهەڵاتی کوردستان دەست پـــێ دەکات.[2] بـــەڵام ئیســـماعیل بازیار لە نووسینێکدا لەژێر ناوی «قاسملوو، ناسیۆنالیزم و ئەندێشـــەی چەپ»دا دەڵێت: «تێکەڵبوونی دوکتـــۆر قاســـملوو بە شـــێوەیەکی چالاکانە لەنێـــو سیاســـەتدا، دەگەڕێتەوە بۆ ســـاڵانی خوێندنی لە زانکۆی پاریس، کە بەشداریی لە چالاکییەکانی حیزبی توودەدا کردووە.»

لە ڕاســـتیدا ئەگەر تەماشـــا بکەین، لەو ســـەردەمە و لـــە قۆناغـــی دواییـــدا، حیزبی تـــوودەی ئێران، کـــە نوێنەرایەتیـــی بیرێکی کۆمۆنیســـتیی ڕادیکاڵـــی دەکـــرد و حیزبی دیموکراتی کوردســـتانی ئێران، هەردووکیان بە یەک شێوەی ڕێکخســـتن کاروبارەکانیان جێبەجێ کردووە. تەنانەت حیزبی دیموکراتی کوردستانی ئێران وەکوو لقی حیزبی توودە لە ڕۆژهەڵاتی کوردستان ڕۆڵی بینیوە.

بارودۆخی سیاســـەتی گشتیی جیهانی و ئەو گۆڕانکارییانەی لەو ســـەردەمەدا لە ئێران ڕوویان داوە، کاریگەریی ســـەرەکییان لەسەر دوکتۆر قاســـملوو دانـــاوە بۆ ئـــەوەی ببێتە لایەنگری تیۆریی مارکسیســـت ـ لینینیستی

ڕادیکاڵ. هەرچۆنێک بێت، شەڕی دووەمی جیهانی تازە کۆتایی هاتووە و شووڕەوی هیزی سەرەکی لە تێکشکاندنی نازیسمدا بووە و، حیزبی توودەش، کە کۆمۆنیستیکی ڕادیکاڵ بووە، بەهێزترین و کاریگەرترین ڕێکخستنی ئەو سەردەمەی ئێران بووە.

دوکتۆر قاسملوو بۆ خۆی دەڵێت، هاتنی ئارتەشی سوور بۆ ئێران و سەرکەوتنی یەکیتیی سۆڤیەت لە بەرانبەر فاشیزمدا بووە هۆی ئەوەی کە لە نێوخۆی ئێراندا هەست و سۆزێکی زۆر بۆ شووڕەوی پەیدا ببێت، بەڵام دەبێ ئەوەش بڵێین، د. قاسملوو کە ساڵی ١٩٤٩ بە مەبەستی خوێندنی لیسانس (بەکالۆریۆس) لە پاریس بووە، لە ئەنجامی فشارە سیاسییەکاندا چووە شاری پراگی پایتەختی چێکوسلۆڤاکی و، لەوێ دەکەوێتە ژێر کاریگەریی کۆمۆنیزمەوە.

تێزی دوکتۆراکەی عەبدولڕەحمان قاسملوو، کە ساڵی ١٩٦٢ لەژێر ناوی «کورد و کوردستان»دا نووسیویەتی، وەکوو بەڵگەیەکی تیۆرییە کە د. قاسملوو تاوەکوو ساڵی ١٩٦٠ لایەنگری تیۆریی مارکسیست ـ لینیستیی ڕادیکاڵ بووە.

هەروەکوو چۆن یاروسلاڤ مارتینە، لە پێشەکیی چاپی ئینگلیزیی کتێبەکەدا، کە ساڵی ١٩٦٥ چاپ کراوە و، هەروەها حەمید بوزئەرسلان لە پێشەکیی چاپی تورکیی کتێبەکەدا، کە ساڵی ٢٠٠٩ چاپ کراوە، باسی دەکەن، ڕوانگەی مارکسیست ـ لینینیستی تێدا دەبینرێت و کتێبەکە لەسەر بنەمای زانستی سیاسەتی ئابووریی مارکسیستی نووسراوە.

بەڵام پێویستە بگوترێت کە د. قاسملوو لە تەواوی ژیانی سیاسیی خۆیدا بە هەمان جۆش و حەماسەتەوە لەسەر ئەم هێڵە ئیدیۆلۆژی و سیاسییە نەڕۆیشتووە؛ ئەگەر بتوانین بڵێین کە بە شێوەیەکی گشتی پەیوەندییەکانی لەگەڵ هێڵی چەپ پاراستووە، بەڵام لە هەموو قۆناغەکاندا بە یەک ڕیتم نەڕۆیشتووە.

وەک لە سەرەوەش باسمان کرد، قاسملوو لە سەردەمی سەرەتاییدا (١٩٤٧-١٩٧٠) لایەنگر و پارێزەرێکی سەرسەختی مارکسیزم_لێنینیزمی ڕووسی بووە، بەڵام لە قۆناغی دواییدا ئەو قاسملووەی کە دەتوانین پێناسەی بکەین (١٩٧١-١٩٨٩)، ڕوانگەی سۆسیالیزمی دیموکراتیی هەڵبژاردووە، بە واتایەکی دیکە، لە مارکسیزمی ئۆرتۆدۆکسەوە گۆڕاوە بۆ سۆسیالیزم.

> **بارودۆخی سیاسەتی گشتیی جیهانی و ئەو گۆڕانکارییانەی لەو سەردەمەدا لە ئێران ڕوویان داوە، کاریگەریی سەرەکییان لەسەر دوکتۆر قاسملوو داناوە بۆ ئەوەی ببێتە لایەنگری تیۆریی مارکسیست ـ لینینیستی ڕادیکاڵ**

لەگەڵ بوونی دەرفەتی گفتوگوکردنی ئەم گۆڕانەی دوکتۆر قاسملوو لە مارکسیزمەوە بۆ لیبرالیزم، ئەو بابەتە لە لایەن عەلی مونەزەمی، نووسەری کتێبی «اندیشه‌های دکتر قاسملوو»، وەکوو گۆڕانی سەردەمی ئایزایا بەرلین وەسف کراوە.[٣]

ئەزموونی ئیدیۆلۆژی و سیاسیی دوکتۆر قاسملوو لەو قۆناغەدا دەتوانین بە «سەردەمی پێشوو» وەسف بکەین، کە گۆڕانێکی ڕیشەیی لە هزر و تێگەیشتنیدا بەدی هێناوە.

قاسملوو کە لە ڕاستیدا پارێزەری سۆسیالیزمی ڕیالیستی بە فۆرمی شووڕەوی بووە، لە سەردەمی دواییدا، کە دەتوانین بە «قۆناغی کۆن» ناوی بەرین، دەبێتە لایەنگر و پارێزەری سۆسیالیزم.

دەتوانین بڵێین بۆشاییەک لەو پێگە ناوەندییەدا دەبینێت، کە بۆ چینی کرێکار لە خەباتی کۆمەڵایەتیدا دانراوە و لە جەبری ئابوورییەوە دەکەوێتە ڕێگەیەکەوە کە گرنگی

بــە بواری سیاســی و کۆمەڵایەتــی دەدات. گرنگترین خاڵ ئەوەیە کە پێگەیەکی تایبەت و جیاواز بە دیمۆکراســی دەدات و، جەخت لەســەر ئــەوە دەکات کە ئەو سۆســیالیزمە نوێیەی دایدەڕێژێت بە دیمۆکراســی تەجهیز بکات.

ئەمانــە و گەلــەک بابەتــی دیکەی لەو شــێوەیە دەبنە کەرەستەی ســەرەکیی ئێمە بــۆ بەرگریکردن لــە ڕوخســاری کوردانەی پۆستمارکســیزمی دوکتــۆر قاســملوو، یان «ڕووی پۆستمارکسیزمی کورد».

تیۆریی پۆستمارکســیزم و دیمۆکراسیی ڕادیــکاڵ، کــە بــە دووانــەی «ئێرنێســتۆ لاکلائــۆ و چانتاڵ مۆفێ» دەناسرێن، دەبنە بنەمای ســەرەکی بــۆ شــیکردنەوەی ڕوخســاری پۆستمارکســیزمی قاســملوو، بەڵام پێــش ئەوە، پێویســتە هەندێک شت لەسەر پۆستمارکسیزم و دیمۆکراسیی ڕادیکاڵ بڵێین.

لە داویی ســاڵانی ١٩٢٠دا، بەتایبەت لە ئەڵمانیا، فەرەنســا و ئیتاڵیا، ڕەوتی ڕەخنەگرتن لە مارکســیزمی کلاسیک دەستی پێ کــرد. زیاتر لــۆکاچ، کۆرچ و گرامشــی، وەکوو ســەرتەڵ (پێشەنگ)ی ئەو ڕەوتە دەناســران و لــە ئەدەبیاتدا وەکوو تیۆرییەکی ڕۆشــنبیری ناوی دەبرا و بە ناوی مارکسیزمی ڕۆژئاوایی تۆمار کراوە.

لە لایەکی دیکــەوە، بنەمای ئەو تیۆرییە لەســەر بناغەی هزری ئیدیۆلۆژیی کولتووری و ئیستاتیستی دەڕوات، کە فەیلەسووفەکانی ڕۆشــنگەری بۆ پەیوەندیگرتن لەگەڵ خەڵک و کۆمەڵگە دایاننــاوە. تایبەتمەندییەکی نوێ کە لە ناوەندی ڕۆشــنگەریی مارکسیســزمی ڕۆژئاواییدا جــێ دەگرێت، جگە لە بابەتگەلی وەکوو ئازادی، یەکســانی و جیهانیبوون، بیر و بەرهەمەکانی کارل مارکســی ســەردەمی گەنجیەتیی لە خۆیدا هەڵگرتووە.[۴]

لەو بارەیەوە پێری ئەندێرســۆن دەڵێت، لایەنگرانــی مارکســیزمی ڕۆژئاوایــی، لــە دوای ســاڵانی ١٩٢٠، لــە فەلســەفە دوور کەوتوونەتەوە و، ســەرەتا ڕوویان لە سیاسەت کردووە و دواتر گرنگییەکی زۆریان بە ئابووری داوە، کە کۆڵەکەی ســەرەکیی بیرکردنەوەی مارکس بووە و پشــتیان کردووەتە بابەتگەلی وەکوو «سیاســەت» و «ئابووری» و، دەتوانین بڵێین مارکس بەرەو ســەردەمی گەنجیەتی ڕۆیشتووە.[۵]

> **قاسملوو که لە ڕاستیدا پارێزەری سۆسیالیزمی ڕیالیستی بە فۆرمی شووروەوی بووە، لە سەردەمی دواییدا، کە دەتوانین بە «قۆناغی کۆن» ناوی بەرین، دەبێتە لایەنگر و پارێزەری سۆسیالیزم**

لەگەڵ ئەوانەی لە سەرەوە باســمان کــرد، تیۆریســییەنە ســەرەکییەکانی قوتابخانــەی فرانکفورت، کە بە قوتابخانەیەکی ڕەخنەگرانــە دەناســرێت، بــە بۆچــوون و لێکۆڵینەوەکانیــان لە بەردەوامبوونی مارکســیزمی ڕۆژئاواییدا ڕۆڵیان هەبووە.

ڕاســـــتە کــە دوارۆژی مارکســــیزمی ڕۆژئاوایــی و گفتوگۆکــردن لەســەر بیــر و باوەڕی پێشەنگەکانی ئەو ڕەوتە گرنگە، بەڵام لێرەدا تاکە شتێک کە پەیوەندیی بە ئێمەوە هەیە، ئــەو زەمینــە و دەرفەتەیە کە لــە ئەنجامی ڕووداوەکانــی کۆتاییی ســاڵەکانی ١٩٦٠ و سەرەتای ســاڵەکانی ١٩٨٠دا هاتووەتە ئاراوە و بووەتە هۆی گەشــەکردنی پۆستمارکسیزم؛ تەنانــەت دەتوانین پۆستمارکســیزم وەکوو دوایــن قۆناغی گەشــەکردنی مارکســیزمی ڕادیکاڵی ڕۆژئاوایی باس بکەین.[۶]

هەریــەک لــە ئێرنێســتۆ لاکلائــۆ و چانتاڵ مۆفێ، وەکــوو بناغەدانەرانی تیۆریی پۆستمارکســیزم دەناسرێن، کە ساڵی ١٩٨٥ «هێژمۆنی و ســتراتیژیی سۆسیالیستی بەرەو سیاســەتێکی دیمۆکراسیی ڕاســتەقینە»یان

پێشکێش کردووە.

نووسەرانی ئەو بابەتە وەکوو ئاماژەکردن بە بابەتێکی کە بڕیارە گفتوگۆی لەسەر بکەن، بە ڕەســتەی «بیری چەپ لەم سەردەمەدا لەسەر چوارڕێیانێکە» دەست پێ دەکەن.

ئــەوان لــە بۆچۆنەکەیاندا پشــتیان بەو گۆڕانکارییە سیاســیانە بەســتووە کە لەسەر ئاســتی جیهان لە کۆتایی ســاڵانی ١٩٦٠ تاوەکوو ناوەڕاستی ســاڵانی ١٩٨٠ بەردەوام دەبن و ڕووداوگەلی وەکوو داگیرکردنی پراگ لە ساڵی ١٩٦٨، کۆدەتای لێهستان (پۆڵەندا)، ســەرکەوتنی کۆمۆنیســتەکان لــە ڤێتنام و کامبودیە و، ســەرهەڵدانی بزاڤــە نوێیەکانی سۆسیۆپۆلیتیک ڕوویان داوە.

لەگــەڵ ئەم گۆڕانکارییانــەدا بابەتگەلی تایبەت بە گەنگەشــەکردنی سۆســیالیزم بە شێوازی جودا جودا گەشــەیان دەکرد و، لە وڵاتانی سۆسیالیســتی ڕیالیســت، کە بەرەو هەڵوەشــانەوە دەچــوون، ڕەخنەگرتــن لــە مارکسیزم زۆر قووڵتر ببووەوە.

لەم قۆناغەدا ژنومێردەکەی لاکلائۆـ مۆفێ، کە خاوەنــی ئەم هــزرە ڕەخنەییەن، دەڵێن لەگەڵ بەردەوامبوونی لێکۆڵینەوەکانیان لەسەر سۆســیالیزم و ڕێگاکانی بەرەو سۆســیالیزم توانیویانە وەڵامی زۆر پرسیار بدەنەوە.[٧]

بەکورتــی بە بــڕوای لاکلائۆـ مۆفێ، ئەو سۆسیالیزمەی کە هەبووە تووشی قەیران بووە، ئەوەش بەهۆی ئەوەی کە سیاســەتی چەپ نەیدەتوانــی وەڵامی داواکاریی بزووتنەوەکانی ژنــان، هاوڕەگەزخوازان، پێکهاتــە نەتەوەیی و ئەتنییەکان، ئەنتی فاشــیزم و سیاســەتە ژینگەییەکان بداتەوە.

لەبــەر ئــەوەی ئــەو تێگەیشــتنە سۆســیالیزمەی کــە هەبووە، کەوتبــووە ناو تێگەیشــتنێکی هەڵــەوە، کــە گەورەیــی و هێژمۆنیــی خۆی لــە چینی کرێــکار و لە تایبەتمەندیی «جیاوازیی چینایەتی»دا دەبینی و، چینــی کرێکاری وەکو «بکەری جیاواز» لە ســەنتەری گۆڕانکارییەکاندا هەژمار کردووە، کە دەبێتە هۆی بێواتابوونی سیاســەت.[٨] واتا لەســەر ئاستی کۆمەڵگە، زۆربەی ئەو ئاکتەرە سیاسیانەی لەخۆ نەدەگرت، کە بە ناسنامەی جیاواز و لە بوارە جیاوازەکاندا بە مەبەســتی بەدەســتهێنانی ئازادی خەباتیان دەکرد؛ واتا نەیدتوانی بیانبینێت.

ژنومێردەکــەی لاکلائــۆ و مۆفێ باس لە ڕەخنەگرتن و شــیکردنەوەی مارکسیسزمی ئۆرتۆدۆکس و کلاسیک دەکەن، کە لە لایەن ئەوانەوە شیکردنەوەی گرنگ بۆ ئەو شێوازەی مارکسیزم دەکرێت کە دەتوانێت لە سەردەم و کۆمەڵگــەدا بگونجێت. واتــا ئەمە کاتێک بەدەســت دێت کە لەســەر ئاســتی جیهان واز لە ســەرجەم ئــەو تایبەتمەندییانە بێنین کە لە شــوێنە جیاوازەکانی جیهان بۆ چینی کرێکار دانراون؛ واتا بۆ ناســینی ســتراتیژیی سۆسیالیزمی نوێ، دەبێ واز لە سۆسیالیزمی پێشوو بهێنین، کە لەسەر بنەمای چینایەتی بنیات نراوە.

لەمەوبەدواوە دەبێ ژنومێردەکەی لاکلائۆ و مۆفــێ خۆیان یــەکلا بکەنــەوە، کە لەنێو مەیدانی پۆستمارکسیســتدا وەستاون، چیتر ناتوانن درێژە بە بیرۆکەی جیاوازیی چینایەتی و تایبەتمەندییەکانی مارکسیســم و بۆچوونی مێژوویــی دەربارەی فرەوانبوونی کاپیتالیزم و کۆمۆنیزم، وەک کۆمەڵگەیەکی شەفاف بدەن.

ئەو، لــەو بڕوایەدایە کە بوونی هێژمۆنێک بــە ئامانجــی هەوڵــدان بۆ بەدەســتهێنانی دووانــەی ڕادیــکاڵ و ئازادیخــوازی و دیمۆکراســی، دەتوانێت ســوودمەند بێت و، بۆ ئەم مەبەســتەش دەکرێ سوود لە گۆڕین، فرەوانترکــردن و گەشــەپێدانی گفتوگۆکانی نەومارکسیزم وەربگیرێت.[٩]

ژنومێردەکــەی لاکلائــۆ و مۆفێ جەخت دەکــەن لەســەر ڕەتکردنی تێگــەی چینی کرێکار، کە بــە چینێکی جیهانی ناســراوە، بــە مەبەســتی بەرجەســتەکردنی فرەیی

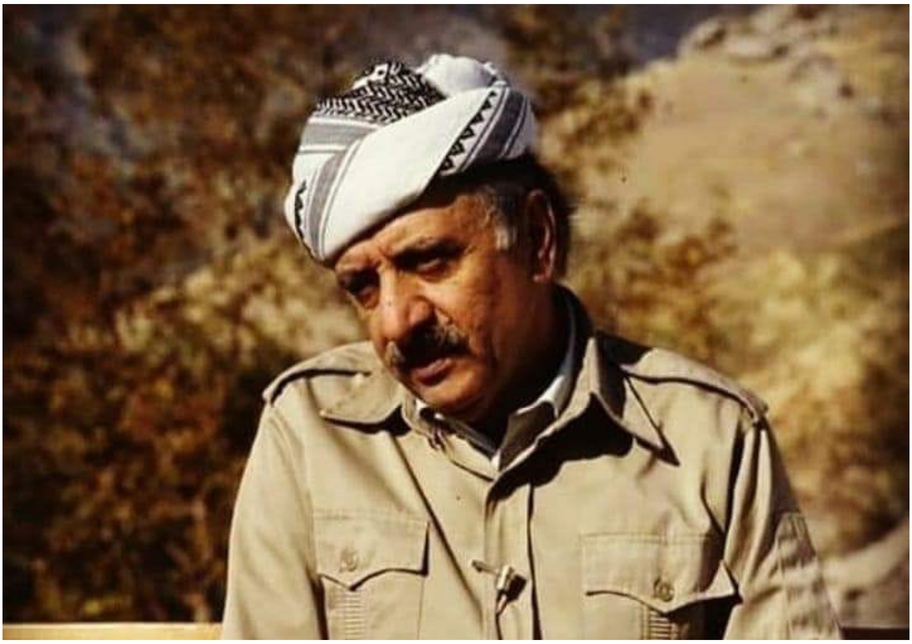

کۆمەڵایەتی و ڕۆڵی لە قووڵکردنەوەی دیمۆکراسی، یان گەشەپێدانی دیمۆکراسیی ڕادیکاڵدا.

واتای «ئانتاگۆنیزم» لێرەدا ئەو پەیوەندییەیە کە هەر ناسنامەیەک لەگەڵ پێناسە، یان ناسنامەیەکی دیکەدا هەڵیدەبەستێت. ئانتاگۆنیزمی کۆمەڵایەتی دەبێتە هۆی ئەوەی کە هیچ یەک لە ناسنامە جیاوازەکانی کۆمەڵایەتی و سیاسی نەتوانێت خۆی وەکوو تۆخم و بنەمای سەرەکی و بەرچاوی فکری دامەزراندنی کۆمەڵگە پێناسە بکات.

فرەییی ناسنامە و ئەکتەری کۆمەڵایەتی، یان وەکوو مۆفێ دەڵێت، «جەمسەربەندیی ئاگۆنیستیک»،[١٠] لە تیۆریی «لاکلائۆ-مۆفێ»دا وەکوو بنەمای سەرەکیی پرۆژەی پۆستمارکسیزم دەناسرێت، کە ئەوان لەژێر ناوی بنەمای «سەرەکیی دیمۆکراسیی ڕادیکاڵ»دا بەرگریی لێ دەکەن، لەبەر ئەوەی لە کۆمەڵگەیەکدا کە دیمۆکراسیی ڕادیکاڵ هەیە، نابێ لێکدژییەکانی کۆمەڵگە لە ڕێگەی کۆدەنگییەوە چارە بکرێن، بەڵکوو دەبێ بەریەک بکەون و بە شێوەی دژایەتیکردن چارە بکرێن. واتا ئەم دووانە بەو شێوەیە، هەم دژایەتیی ڕۆڵی ئاشتی تاکەکەسی لە پێگەی لیبراڵ و نادیمۆکرات و، هەمیش دژایەتیی ئەو پێگە تایبەتە دەکەن، کە مارکس بە چینی کرێکاری دەدات، ڕەتکردنەوە و پێنەدانی هیچ تایبەتمەندییەکی جیاواز و ناوەندی بە هیچ ئەکتەرێکی کۆمەڵایەتی و سیاسی لە پرۆسەی گەشەکردنی کۆمەڵگەدا، وەکوو چینی کرێکار و بەدەستهێنانی هێژمۆنی بە ڕێگەی بەریەککەوتن (ئانتاگۆنیزم)، تایبەتمەندییەکی ئەو بیرۆکەیەیە، بە واتایەکی دیکە، لە بواری بەریەککەوتنی کۆمەڵگەدا نابێ هیچ ئەکتەر و فاکتەرێک هێژمۆنیی هەبێت.

وەک چۆن «دەمیر» ئاماژەی پێ کردووە، بنەما و ناوەرۆکی پرۆژەی دیمۆکراسیی ڕادیکاڵ بە «فرەوانبوون و قووڵبوونی شۆڕشی دیمۆکراتی» بەدەست دێت، کە ئامانجەکەی ڕادیکاڵکردنی ئازادی و یەکسانییە لە سەرجەم کۆمەڵگەدا.[١١] مەبەست ئەوەیە کە بیرۆکەی فرەییی کۆمەڵایەتی و ئەکتەرەکانی

ببێتە بنەمای سەرەکیی دانانی پرۆژەیەکی سۆسیالیستی.

دەرفەتی پۆستمۆدێرنیزم لە هزری قاسملوودا

دەتوانین ژیانی سیاسیی دوکتۆر قاسملوو لە بواری ئیدیۆلۆژیکدا بەسەر دوو قۆناغدا دابەش بکەین؛ ژیانی لە نێوان ساڵانی ١٩٤٧-١٩٧١، کە وەکوو یەکەمین قۆناغ دادەنرێت و لە دوای ١٩٧١ـەوە قۆناغی دووەم سەرهەڵدەدات.

لە قۆناغی یەکەمدا کە د. قاسملوو لەسەر هێڵی کلاسیکی مارکسیست ـ لینینیست دەڕوات، بە شێوەیەکی چینایەتی دەیڕوانییە بابەتگەلی کۆمەڵایەتی، سیاسی، ئابووری و کلتووری. بەڵام لە دوای ساڵی ١٩٧١ـەوە واز لە هزری کۆمۆنیست دێنێت، کە چینی کرێکار، وەکوو تاکە فاکتەری خەباتی کۆمەڵایەتی دەبینێت و دەچێتە بەرەی سۆسیالیزمی دیمۆکراتییەوە، کە دیمۆکراسی بە بنەما دادەنێت. بەو شێوەیە، قاسملوویەک دەبینین کە لە سیاسەتی چینایەتی و کەمینەی ئابووری تێپەر دەبێت و بیری جیهانی و کۆمەڵایەتیی تێدا بەرجەستە دەبێت و گرنگی بە بواری سیاسی دەدات. ئیسماعیل بازیار دەڵێت: «دوکتۆر قاسملوو لە چەپێکی ڕادیکاڵەوە دەگۆڕێت بۆ چەپێکی میانڕەو، یان چەپێکی زانستی.» بەپێی قسەکانی بازیار، قۆناغی یەکەمی ژیانی ئیدیۆلۆژی و سیاسی (١٩٤٧-١٩٧١) سەرەتا چەپ و دواتر کورد بووە، بەڵام لە قۆناغی دووەمدا کە باسمان کرد لە دوای ساڵانی ١٩٧١وە سەرەتا کورد و دواتر چەپ بووە. بازیار بەئاشکرا دەڵێ: «قاسملوو لە قۆناغێکدا (کلاسیک) کە کێشەی چینایەتی لە پێش کێشەی جیهانی دادەنێت، چووەتە بەرەیەکەوە کە کێشەی جیهانی پێش کێشەی چینایەتی دەخات، بەڵام ئەگەر لەم قۆناغەدا زیاتر بیر و بۆچوونەکانی قاسملوو شی بکەینەوە، شتی زیاترمان بەدەست دەکەوێت، کە ئەمە لە نامیلکەی «کورتەباسێک لەسەر سۆسیالیزم»دا بەئاشکرا دەبینرێت، کە قاسملوو لە کۆنگرەی حیزبی دیمۆکراتی کوردستانی ئێران لە ١٠ی ئاگوستی ١٩٨٣دا پێشکێشی دەکات، کە ئەوکات سکرتێری گشتیی ئەو حیزبە بووە. قاسملوو لە ڕێگەی «کورتەباسێک لەسەر سۆسیالیزم»ەوە بە حیزبەکەی دەڵێت کە «ئامانجی ئێمە بۆ دوارۆژ پێکهێنانی کۆمەڵگەیەکی سۆسیالیستییە کە بتوانێت وەڵامی کێشەکانی کوردستان بداتەوە.» کاتێک پرسیار دەکرێت سەبارەت بەوەی کە ئێوە مارکسیست، مارکسیست ـ لینینیست، یان کۆمۆنیست، یان حیزبێکی چینایەتی نین، بۆ باس لە سۆسیالیزم دەکەن؟ دوکتۆر قاسملوو لە وەڵامدا دەڵێت کە ئەوان حیزبێکی دیمۆکراتی نەتەوەیی و پێشکەوتنخوازن. لێرەدا مەبەست لە پێشکەوتنخواز ئەوەیە کە لەگەڵ چارەکردنی کێشەی نەتەوەی کورد و بەدەستهێنانی مافە نەتەوەییەکانی، چارەیەک بۆ کێشە کۆمەڵایەتییەکانی بدۆزنەوە. لە ڕاستیدا دەبینین کە لە ڕوانگەی د. قاسملوودا دوو بابەتی سەرەکی و بنەڕەتی هەن، کە ئەوانیش بابەتی نەتەوەیی و کۆمەڵایەتین. بەم ڕیزبەندییەی کە دوکتۆر قاسملوو کردوویەتی، پێویستە تێ بگەین، کە بۆچی گرنگی بەم دوو بابەتە دەدات؟ لەبەر ئەوەی بۆ خۆی دەڵێت: «ئەگەر حیزبێک گرنگی بە بابەتی نەتەوەیی بدات، بەڵام کێشە کۆمەڵایەتییەکان پاشگوێ

> **ئانتاگۆنیزمی کۆمەڵایەتی دەبێتە هۆی ئەوەی کە هیچ یەک لە ناسنامە جیاوازەکانی کۆمەڵایەتی و سیاسی نەتوانێت خۆی وەکوو تۆخم و بنەمای سەرەکی و بەرچاوی فکری دامەزراندنی کۆمەڵگە پێناسە بکات**

بخات، یانیش بەپێچەوانەوە بابەتی نەتەوەیی لە پلانی دووەمدا دابنێت و زیاتر گرنگی بە کێشە کۆمەڵایەتییەکان، بۆ نموونە کێشەی چینایەتی بدات، حیزبێکی سەرکەوتوو نابێت و شکست دەهێنێت.» دوکتۆر قاسملوو بە سوودوەرگرتنی لە ئەزموونی کوردانی باشووری کوردستان لە عێراق باس لەو بابەتە دەکات. بە بڕوای ئەو، پارتی دیمۆکراتی کوردستانی عێراق تەنیا گرنگیی بە باتی نەتەوەیی داوە، پارتی کۆمۆنیستی کوردستانیش تەنیا لە ئاست کرێکاران و ڕەنجدەراندا خەریکی کێشەی چینایەتی بووە و بەو هۆیەوە هەردووکیان سەرکەوتوو نەبوون. ئەو هەڵوێستەی دوکتۆر قاسملوو کە لێرەدا دەبینرێت، لە ئاستی چینایەتی دەردەچێت و چین وەکو تاکە فاکتەری کاریگەری کۆمەڵگە نابینێت. بەمە دەتوانین لێرەدا ئەمە ببینین کە قاسملوو دەبێتە هاوبیری پۆستمارکسیزمی لاکلائۆ-مۆفێ، کە چینی کرێکار وەکوو تاکە بکەر و دیارکەری کۆمەڵگە نابینن. دوکتۆر قاسملوو تاکە ڕێگە بۆ چارەکردنی کێشەگەلی نەتەوەیی و کۆمەڵایەتی لە دەسەڵاتێکدا دەبینێت، کە بە ئازادی و دیمۆکراسی هاتبێت و بە سۆسیالیزمی دیمۆکرات وەسفی دەکات. دەسەڵاتێکی سۆسیالیستی، کە گرنگی بە دیمۆکراسی و ئازادیی کۆمەڵایەتی نەدات دەبێتە چەکێک لە دەستی تاقمێکی ڕادیکاڵدا کە هەوڵ دەدەن لەو ڕێگەیەوە بیری خۆیان بەسەر کۆمەڵگەدا بسەپێنن. بۆ ئەوەی دیمۆکراسیی ڕادیکاڵ بتوانێت ببێتە گەرەنتەری بەدەستهێنانی سۆسیالیزمی دیمۆکراتیک، دەبێ کۆمەڵگەیەک پێک بهێنرێت کە سێکۆچکەی یەکسانیی ئابووری، دادپەروەریی کۆمەڵایەتی و سیاسەتی دیمۆکراتیی تێدا پارێزراو بێت، قاسملوو لەو بڕوایەدا بوو کە لە ڕێی سۆسیالیزمی دیمۆکراتێکەوە دەسەڵاتێکی دیمۆکرات جێی ئەو ڕێژیمە دیکتاتۆرە دەگرێتەوە کە لە ئێران هەیە، ناعەدالەتیی سیاسی چارە دەکات و لە ئاکامدا هەژاری و نایەکسانیی ئابووری لە ئێران و کوردستاندا ناهێڵێت.

> **کاتێک پرسیار دەکرێت سەبارەت بەوەی کە ئێوە مارکسیسیت، مارکسیسیت ـ لینینیست، یان کۆمۆنیست، یان حیزبێکی چینایەتی نین، بۆ باس لە سۆسیالیزم دەکەن؟ دوکتۆر قاسملوو لە وەڵامدا دەڵێت کە ئەوان حیزبێکی دیمۆکراتی نەتەوەیی و پێشکەوتنخوازن**

دەتوانین ببینین کە دوکتۆر قاسملوو لە قۆناغی نوێی ژیانی سیاسی و ئیدیۆلۆژیخۆیدا لەجێی ئابووری، گرنگی بە سیاسەت دەدات، جگە لەوە، ئەو «سۆسیالیزمی دیمۆکراسی»یە نوێیەی کە دوکتۆر قاسملوو دەیەوێت دایبمەزرێنێت، دەڵێت کە ئەم سیستەمە ئیداری و سیاسییە لە کوردستاندا تەنیا بە بەدەستهێنانی ستاتۆ (کیان، یان هەرێم)ی ئۆتۆنۆم بەدەست دێت و لێرەدا بە ڕێژەیەکی کەم، زیاتر بایەخ بە بابەتی ئیدیۆلۆژیک دەدات تا بابەتی سیاسی.

لەوەش زیاتر، ئەو ئۆتۆنۆمییەی کە لە چوارچێوەی خودموختاریدا باسی لێوە دەکات، بۆ چارەکردنی کێشە نەتەوایەتییەکان و ئەو سۆسیالیزمە نوێیەش بە مەبەستی چارەکردنی کێشە کۆمەڵایەتییەکان وەڵامدەر دەبن و، بە دەستهێنانی خودموختاریش وەکوو پێشمەرجی بیناکردنی سۆسیالیزمی دیمۆکراتیک وەسف دەکات، کە بە هیچ شێوەیەک ناتوانن دەستبەردای بن.[۱۲]

وەکوو چۆن کاوە بەهرامی لە بابەتی «دوکتۆر قاسملوو، ڕێبەرێکی مۆدێرن و شۆڕشگێڕێکی دیمۆکرات»دا دەڵێت: «لە قۆناغی نوێی ژیانی دوکتۆر قاسملوودا ئەو بابەتە سەرەکییەی کە وەکوو ژنومێردەکەی «لاکلائۆ و مۆفێ» جەختی لەسەر دەکات،

دیمۆکراسییە.» ئەو، دوو هۆکار بۆ ئەم ڕژدبوونە دێنێتەوە: یەکەم، دیمۆکراسی ڕۆڵێکی سەرەکی دەبینێت لە بەدەستهێنانی سەرجەم داواکارییە سۆسیالیستییەکاندا؛ دووەم، ئەو شێوازە ئۆتۆنۆمییەی کە بۆ کوردستانی ڕۆژهەڵاتی داوا دەکەن لە ڕێی دیمۆکراسییەوە بەدەست دێت. هەربۆیە بە بڕوای ئەو، تەنیا لە دیمۆکراسییەکی ڕاستەقینەدا خەڵک دەتوانێت بە ئازادی ڕای خۆی بڵێت و حیزب و ڕێکخراوە سیاسی و کۆمەڵایەتییەکانیش بە ئازادی دەتوان کار و چالاکی بکەن.

دوکتۆر قاسملوو تەنیا بۆ حیزبەکەی خۆی داوای دیمۆکراسی ناکات، بەڵکوو دەڵێ ئەم داواکارییە بۆ سەرجەم ڕێکخراوە سیاسی و کۆمەڵایەتییەکانە، بۆ ئەوەی پێکەوە کار بکەن. لە ڕوانگەی دوکتۆر قاسملووەوە نابێ بە هیچ شێوەیەک خەباتی نەتەوەیی و چینایەتی کاریگەری لەسەر هەوڵدان بۆ بەدەستهێنانی دیمۆکراسی دابنێت و پەراوێزی بخات. لەبەر ئەوەی ئەگەر ڕێژیمێکی دیمۆکرات نەبێت، ناتوانن مافە نەتەوەییەکانی گەلی کورد دابین بکەن و تا ئەوکاتەی کە سەرجەم مافە نەتەوەییەکانی گەلی کورد دەستەبەر نەکرێن، ڕێژیم بە تەواوی مەعنا ڕێژیمێکی دیمۆکراتیک نییە. ئەگەر دیمۆکراسییەکی بەهێز و هەمیشەیی نەبێت ئەو دەسەڵات (ستاتۆ) سیاسی و ئیدارییەی کە لە کوردستان دادەمەزرێت، هەمیشە مەترسیی نەمان و لەنێوچوونی لەسەر دەبێت و مانەوە و بەردەوامبوونی ئەم سەربەخۆییە تەنیا کاتێک بەدەست دێت، کە لە ئێران دیمۆکراسییەکی بەردەوام هەبێت.[١٣]

دوکتۆر قاسملوو لە گفتوگۆیەکدا لەگەڵ «راه ایران» دەڵێت: «لە نێوان ئۆتۆنۆمی و دیمۆکراسیدا پەیوەندییەکی بەهێز هەیە، لەبەر ئەوەی کە هەردووکیان زۆر بابەتیان هەیە، تێکەڵکێشی یەکدی دەبن.» واتا دوکتۆر قاسملوو ئۆتۆنۆمی بە بەشێکی تەواوکەری دیمۆکراسی دەبینێت و، لە ڕوانگەی ئەووە ئەگەر دیمۆکراسی هەمەکی (گشت) بێت، ئۆتۆنۆمی «پاژ»ە و، ئەو هەمەکییە لە کۆکردنەوەی پاژەکان پێک دێت و تەواو دەبێت و دەڵێت: «ئەگەر ڕۆژێک ئێرانی ئیسلامی داواکارییەکانی ئێمە لەبارەی کوردستانەوە قبووڵ بکات، ئەوە بۆ ئێمە سەرکەوتنێکی گەورە دەبێت.»

لەو چوارچێوە سۆسیالیستییە نوێیەدا، کە دوکتۆر قاسملوو دەیەوێت دایمەزرێنێت، ئەو بابەتە سەرەکییەکەی کە لە ڕەخنەی خۆیدا بەرانبەر سۆسیالیزمی ڕیالیستی باسی لێوە دەکات، دیمۆکراسی و ئازادییە.

بە زمانێکی ڕوونتر، کێشەی سەرەکیی ئەو سۆسیالیزمە ڕیالیستییەی کە هەیە، ئەوەیە کە هەم لە بواری تاکەکەسی و هەم لە کۆمەڵگەدا دیمۆکراسیی سیاسی، یان سنووردار کراوە، یان هەر نییە. لە ڕاستیدا دەڵێت، لەو ستراتیژییە سۆسیالیزمەی کە دەیەوێت دایمەزرێنێت و بانگەشەی بۆ دەکات، دیمۆکراسی و ئازادی دوو پایەی سەرەکین، کە ناتوانن دەستبەرداری ببن.

ئەوان نایانەوێت کە دیمۆکراسی و ئازادی سنووردار بکەن، بەڵکوو بەپێچەوانەوە، خەبات دەکەن بۆ فرەوانترکردن و قووڵکردنی ئازادی و دیمۆکراسی. دیارە کە ئەم دوو خاڵە جەوهەرییە، واتا دیمۆکراسی و ئازادی، سەرەکیترین پێداویستیی شۆڕشگێڕە نەتەوەییەکانی کورد و خەڵکی ئێرانن، کە بە ساڵانە لەژێر دەسەڵاتی ڕێژیمێکی زۆردار و دیکتاتۆردا زەوت کراون. ئەو سۆسیالیزمەی کە بە مەبەستی دۆزینەوەی چارە بۆ بنبەست و کێشەکانی ئێران دادەمەزرێت، بەبێ ئەم دوو بنەمایە نابێت.

لە ڕەخنەی د. قاسملوو دەربارەی سۆسیالیزمی ڕیالستیدا لەجێی سنووردارکردنی دیمۆکراسی، جەخت لەسەر

سۆسیالیزمێک دەکاتەوە، کە دیمۆکراسی فرەوان و بەهێز بکات، وەکوو لاکلائۆ و مۆفێ دەڵێن، بۆ هێژمۆنیی ستراتیژییەکی چەپ، لەجیاتی چۆڵکردنی مەیدانی دیمۆکراسی، بەپێچەوانەوە، دەبێ بە فرەوانترکردنی زەمینەی دیمۆکراسی لە ڕێگەی خەباتی دیمۆکراسییەوە زەمینەی هاوبەش بۆ سەرجەم ڕێکخراوە مەدەنییەکان و حکوومەت بدۆزرێتەوە.[١۴]

ئەو بەرگرییەی مۆفێ و لاکلائۆ بەبێ هیچ سڵکردنەوەیەک لە «دیمۆکراسیی ڕادیکاڵ»ی دەکەن، وەکوو چۆن عەلی مونەزەمی شرۆڤەی دەکات، هاوتەریبە لەگەڵ بیرۆکەی «مارکسیزمی دیمۆکراسی»ی دوکتۆر قاسملوو.

بە بۆچوونی د. قاسملوو، ئەو سۆسیالیزمی دیمۆکراسییەی کە بنیات دەنرێت، هەم بە بەرژەوەندییە ئابووری و سۆسیالیستییەکانی و هەم بە ئازادییە تاکەکەسی و سیاسییەکانی، واتای بەشداریی ڕاستەوخۆی پێکهاتەکانی کۆمەڵگە لە دەسەڵاتدا دەگەیەنێت. لەو سیستەمە سۆسیالدیمۆکراسیەدا کە بۆخۆی هەولی بنیاتنانی دەدات، نابێ تاک لە بواری ئابووری، کۆمەڵایەتی و سیاسیدا سەرکوت بکرێت. دوکتۆر قاسملوو جیاوازی لە نێوان سێ جۆری دیمۆکراسیی ئابووری، کۆمەڵایەتی و سیاسیدا دادەنێت. ئەم سێ شێوازە دیمۆکراسییە لەگەڵ وڵاتانی سۆسیالیست و سەرمایەداری بەراورد دەکات. لە سەرەتادا دیمۆکراسیی ئابووری لە وڵاتە سۆسیالیستەکاندا بەهێزە، لەبەر ئەوەی کە داهاتە نیشتمانییەکان لەو وڵاتاندا بە شێوەیەکی عادڵانەتر دابەش دەکرێن. د. قاسملوو لێرە باس لە خاڵێکی زۆر گرنگ دەکات، ئەویش دابەشکردنی داهاتە نیشتمانییەکان لە نێوان زۆرینە و کەمینەدا نییە، بەڵکوو بەراوردکردنێکە لەسەر ئەو بنەمایەی کە ئاخۆ ئەو داهاتە بە شێوەیەکی عادڵانە دابەش دەکرێت، یان نا؟

د. قاسملوو بەرگری لەوەش دەکات کە دیمۆکراسیی کۆمەڵایەتی لە وڵاتانی سۆسیالیستدا بە ڕێژەیەک باشترە لە وڵاتە سەرمایەدارییەکان، کەواتا لە وڵاتە سۆسیالیستییەکاندا حکوومەت لەگەڵ پێشکێشکردنی خزمەتە کۆمەڵایەتییەکانی وەکوو خوێندن، نیشتەجێبوون و تەندروستی، لەو هاوکارییانەشدا کە لە بواری هونەری و کلتووریدا پێشکێشی کردوون، زۆر عادڵانە بووە و هیچ تایبەتمەندییەکی بە کەس نەداوە. بەڵام دوکتۆر قاسملوو دەڵێت، دەربارەی دیمۆکراسیی سیاسی بارودۆخەکە جیاوازە. بە واتایەکی دیکە، بە بۆچوونی ئەو، پێویستە مافی ئەوە بدەین کە دیمۆکراسیی سیاسی لە وڵاتانی لیبراڵ ـ سەرمایەداریدا زۆر پێشکەوتووە. واتا دەتوانین بڵێین لەو وڵاتانەدا، ئازادیی تاک لە بوارەکانی ئازادیی بیروڕا و میدیا، گەشتوگوزار و بەشداریی سیاسی لە دەسەڵات و ڕەخنەگرتندا فرەوانترە. هەروەها پێویستە بڵێین کە دوکتۆر قاسملوو باس لە دوو لایەنی سەرەکیی دیمۆکراسی تاکەسەکی و گشتی دەکات. دیمۆکراسیی سیاسیی تاکەکەسی، ژیانی تایبەتیی تاکەکەسە، واتا تاک هەرچۆنێکی بیهەوێت ژیانی تایبەتیی خۆی بنیات دەنێت و بەو شێوازە دەژیت؛ بەو جۆرەی کە دەیەوێت شێوازی فیزیکیی تاک دابڕێژێت. بابەتەکانی تایبەت بە ئازادیی جلوبەرگی تاکەکەسی، لە خاڵە هەر دیارەکانی ژیانی تاکەکەسین لە دیمۆکراسیی سیاسیدا. لە جێگەیەک کە پەیوەندیی نێوان تاک و کۆمەڵ، یان دەوڵەت دەست پێ دەکات، باس لە هێڵی گشتیی سۆسیالدیمۆکراتی دەکرێت. لە بابەتی وەکوو ئەوەی تاک بتوانێت بۆچوون، یان ڕەخنەی خۆی بەرانبەر بە دەسەڵات، یان بەڕێوەبەرەکەی بڵێت. دوکتۆر قاسملوو لەنێو وڵاتە سۆسیالیستییەکاندا بە ڕێژەیەکی کەم تایبەتمەندیی ڕیزپەڕ (استثناء) بۆ هەریەک لە یۆگوسلاڤیا و مەجارستان (هەنگاریا) دادەنێت

و دەڵێت، دیمۆکراسیی سیاسی بۆ تاکەکەس و بە شێوەی گشتی نییە.

دوکتـــۆر قاســـملوو ڕەخنە لە شـــێوازی سۆسیالدیمۆکرات لە وڵاتانی سۆسیالیستی و هەروەها دیمۆکراسیی کۆمەڵایەتی و سیاسی لە وڵاتانـــی لیبرال ـ ســـەرمایەداری، کە لە وڵاتانی ڕۆژئاوایی هەیە، دەگرێت و دەڵێت، لە هەردوو بلۆکەکەدا دیمۆکراسییەکی تەواو نییە. بەڵام د. قاســـملوو لە نێوان ئەم سێ شێوازە دیمۆکراسییەدا پێشەنگایەتی بە دیمۆکراسیی سیاســـی دەدات. د. قاسملوو کە بۆ نیشاندانی هەبوونی دیمۆکراســـی باس لە نوێنەرایەتی و بەشداربوون دەکات و یەکسانیی کۆمەڵایەتی وەکوو بەرچاوترین نیشانە بۆ ئەو مەبەستە دادەنێت.[١٥] (اندیشـــەهای قاســـملوو: ٩٨) کە باس لە بەشـــداربوون و نوێنەرایەتـــی دەکەیـــن، نابێ بەبـــێ ئـــەوە تـــێ پەڕیـــن کە بڵێیـــن، دوکتـــۆر قاســـملوو بە ناوی دیمۆکراسییەوە بڕوایەکی قووڵی بە پلۆرالیزم (بەشـــداریی فرەلایەن) هەبوو. لەلای دوکتۆر قاســـملوو کـــە پلۆرالیـــزم بـــە ڕێگەیەکی سەرەکیی گەیشتن بە دیمۆکراسی دەبینێت، بوونی تەنیا یەک پێکهاتەی سیاســـی دەبێتە هۆی سەرهەڵدانی تۆتالیتاریزم.

د. قاسملوو جەخت دەکات لەسەر ئەوەی کـــە بە ناوی پلۆرالیزمەوە لـــە کۆمەڵگەیەکدا دەبێ لایەنی سیاسیی جیاواز هەبێت و ئەمانە لەســـەر بەڕێوەبردنی وڵات و خەڵک کێبڕکێ بکـــەن. خەنیمە سیاســـییەکان کـــە وەکوو پێداویستییەکی سەرەکیی دیمۆکراسی لەنێو پلۆرالیزمدا جێ دەگـــرن، دەتوانن وەکوو ئەو (ئانتاگۆنیزم- لێکدژی)یـــە بن، کە لاکلائۆ و مۆفێ باســـی لێوە دەکەن. هەرچۆنێک بێت، خەنیمـــەکان دوژمنـــی یەکتر نیـــن، ئەوان ڕکابـــەری یەکترن، کـــە لەســـەر بابەتەکان ناکۆکـــن. یـــان وەک «ڕازمینگ کۆچەی» کە بـــاس لـــە ژنومێردەکەی «لاکلائـــۆ و مۆفێ» دەکات و دەڵێـــت، لەنێو ئانتاگۆنیزمدا دەڵێن: «خەنیمەکـــەت بۆ ئەوە دروســـت بـــووە، کە ڕکابەرایەتیی تۆ بکات و بەو شـــێوەیە قبووڵی بکە.»[١۶]

> بە بۆچوونی د. قاسملوو، ئەو سۆسیالیزمی دیمۆکراسییەی کە بنیات دەنرێت، هەم بە بەرژەوەندییە ئابووری و سۆسیالیستییەکانی و هەم بە ئازادییە تاکەکەسی و سیاسییەکانی، واتای بەشداریی ڕاستەوخۆی پێکهاتەکانی کۆمەڵگە لە دەسەڵاتدا دەگەیەنێت

وەکوو چۆن شاهۆ حوسێنی لە مەقالەیەکدا لەژێـــر ناوی «لـــە دیمۆکراســـیی ڕادیکاڵەوە بەرەو سۆسیالیزمی دیمۆکراتیک»[١٧] دەڵێت: «د. قاســـملوو کە هەردوو کێشـــەی سیاسی و ئابووری، وەکوو دوو کێشـــەی ســـەرەکیی کوردســـتانی ڕۆژهەڵات و ئێران دەبینێـــت و باســـیان دەکات و بوونی ڕێژیمێکی دیکتاتۆر وەکوو هۆکاری سەرەکیی هەبوونی ئەو دوو کێشەیە پێناسە دەکات.»

لـــەم بەینـــەدا بەپێـــی بیرکردنەوەی د. قاســـملوو، بە شێوەیەکی گشتی لە سیستەمی سۆسیالیســـتیدا یەکســـانیی سیاسی نییە و یەکسانیی ئابووری هەیـــە، بـــەڵام بەپێچەوانەوە لە سیســـتەمی ســـەرمایەداریی بورژواییدا یەکســـانیی ئابووری نییـــە و یەکســـانیی سیاســـی هەیـــە. لە ڕاســـتیدا لەســـەر بنەمـــای ئەم هەڵســـەنگاندنە، دەتوانین ئـــەوە ببینین کە د. قاســـملوو ســـڵاوێکی لە لیبرالدیمۆکراسی کردووە (ئاوڕی لێ داوەتەوە). لە ڕاستیدا ئەمە وەکـــوو یەکێک لەو بابەتە ســـەرەکیانەی کە بەرگریی لێ دەکات، هەڵوێســـتێکە لە بابەتی ئازادیی تاک و دیمۆکراسیدا دێتە بەردەممان. سڵاوێکی بەم شێوەیە، بە واتایەکی گەورەتر، ئەگـــەر بڵێین وەکوو وتەکانی لاکلائۆ و مۆفێ دەربـــارەی دیمۆکراســـیی ڕادیـــکاڵ دێتەوە، زێدەڕۆییمان نەکردووە. لەبەر ئەوەی ئەوانیش لیبرالدیمۆکراســـی، کـــە هاوتەریبـــی چینی

بوورژوایـــە، لـــە بنەڕەتـــەوە ڕەت ناکەنـــەوە. بەپێچەوانـــەوە بـــەو واتایە، کە قاســـملووش هاوبیرە لەگەڵیان، لەنێو سۆســـیالیزمدا، تاکی چینی کرێـــکار تەنیا بەرهەمهێنەر نییە، بگرە هاوکات لـــە بواری سیاسیشـــدا بە هاووڵاتی هەژمار دەکرێت. هەڵبەت دەبێ ئەوەش بڵێین کە لە سیســـتەمی لیبرالیدا دیمۆکراسی تەنیا سنووردار نابێت بە ئازادیی تاکەکەس، بەڵکوو دەبێ لە بواری ئابووریشدا گەشە بکات.

دەبـــێ ئامـــاژە بـــەوە بکەیـــن کـــە ئەو سۆسیالیزمە نوێیەی کە د. قاسملوو دەیەوێت بنیاتـــی بنێت جیایە لەو سۆســـیالیزمەی کە لـــە وڵاتە سۆسیالیســـتییەکاندا هەیە، بە بڕوای ئەو، شێوازەکانی سۆسیالیزمی هەیی (مەوجوود) ناتوانێت وەڵامدەری کێشەکانی تاکی کورد و کوردســـتان بێت و دەڵێت: «دەبێ سۆسیالیزمێک بنیات بنێین، کـــە وەڵامدەری داواکارییەکانـــی تاکـــی خۆمان بێت.»

لـــە وەڵامـــی پرســـیارێکدا ســـەربارەت بـــەوەی کـــە «چ جـــۆرە سۆســـیالیزمێک»؟ د. قاســـملوو بـــە ئاماژەکـــردن بە پارتی کۆمۆنیســـتی فەرەنســـا دەڵێت: «دەبێ هـــەر نەتەوە و وڵاتێک بەپێی تایبەتمەندییەکانی خۆیان، سۆسیالیزم بنیات بنێن. بۆ ئەمەش دەبێ گرنگی بدەین بەو بڕیار و هەڵســـەنگاندنانەی کە پارتی کۆمۆنیســـتی فەرەنسا لە ٢٤مین کۆنگرەی خۆیدا لە ساڵی ١٩٨٢ بە مەبەستی بنیاتنانی سۆسیالیزمێکی نوێ باسی کردوون.» د. قاسملوو دەڵێت: «پارتی کۆمۆنیســـتی فەرەنســـا کە ئەو کۆنگرەیەی لەژێر دروشـــمی «بنیاتنانی سۆسیالیزمێک بە ڕەنگی فەرەنســـایی» گرتووە، هەوڵی داوە کە سۆســـیالیزمێک بەپێی تایبەتمەندیی وڵاتی خۆیان بنیات بنێت.»

> د. قاسملوو جەخت دەکات لەسەر ئەوەی کە بە ناوی پلۆرالیزمەوە لە کۆمەڵگەیەکدا دەبێ لایەنی سیاسیی جیاواز هەبێت و ئەمانە لەسەر بەڕێوەبردنی وڵات و خەڵک کێبڕکێ بکەن

لە ڕاســـتیدا دەبێ بەگەرمی پێشـــوازی لەم هەڵویســـتەی پارتی کۆمۆنیستی فەرەنسا بکرێـــت، کە گەورەترین پارتی کۆمۆنیســـتی ئەورووپـــای ڕۆژئاوایە و پەیوەندییەکی نزیکی لەگەڵ پارتی کۆمۆنیستی یەکیتیی سۆڤیەت هەبـــووە، کە ویســـتوویەتی سۆســـیالیزمێک بەم شـــێوازە بنیات بنێت. سەرەڕای ئەمەش، دەڵێـــت، کە ئەو سۆســـیالیزمەی لـــە وڵاتە سۆسیالیســـتییەکاندا هەیە، بۆ کوردســـتان گونجـــاو نییە و بەئاشـــکرا دەڵێت، کە گەلی کورد لە کوردســـتان دەبێ بـــە لەرچاوگرتنی هەلومـــەرج و تایبەتمەندییەکانـــی خـــۆی، سۆســـیالیزمێکی نوێ و تایبەت بە خـــۆی بنیات بنێت و، داوای شێوازێکی نوێ «سۆسیالیزمێک بە ڕەنگی کوردســـتان» دەکات. بـــە بـــڕوای د. قاســـملوو دەبێ بنەمـــای ئـــەم سۆســـیالیزمە دیمۆکراســـی بێت. لە کۆنگرەی پارتی کۆمۆنیســـتی فەرەنسادا دەڵێـــت، کـــە بـــە مەبەســـتی وەڵامدانـــەوەی پیداویســـتییە نوێیە هەمەجۆرەکانی خەڵک لە وڵاتانی سۆسیالیستیی ئەورووپا دەبێ کۆمەڵگـــە پێش بکەوێت و بنەمـــای ئەو پێشـــکەوتنەش دیمۆکراســـییە. پێـــری ئەندێرســـۆن دەڵێت: «نیشـــانەکانی لیبرالبوونـــی ســـنووردار و نەرمینواندن لە بەرانبەر کۆمۆنیزمدا لە وڵاتانی ئەورووپا لە ساڵانی ١٩٦٠ وەدیار کەوتن، کە لە کۆنگرەی پارتی کۆمۆنیســـتی فەرەنسادا، وەکوو «دیمۆکراسیی پێشکەوتوو» باسی لێوە کراوە.»[١٨]

لـــە ڕاســـتیدا د. قاســـملوو بۆخـــۆی لە دوکیومێنتارییەکی «بی.بی.ســـی فارسی»دا، کە ئەو میدیایە لەســـەر «کورتەباسێک لەسەر سۆســـیالیزم» ئامـــادەی کـــردووە، بەڕوونی دیکتاتۆریـــی پرۆلیتاریـــا ڕەت دەکاتـــەوە و

بەمەش دیار دەبێت، کە ڕێگاکانی چەندە لەگەڵ مارکسیست ـ لینینیستی کلاسیک جودا کردووەتەوە. د. قاسملوو پشتگری لە ستراتیژییەکی نوێی پۆستمارکسیزم دەکات، کە پرۆلیتاریای دیکتاتۆری و شۆڕشگێڕیی زۆرداری ڕەت دەکاتەوە و، هاورای بیرمەندی نوێخوازی ئەڵمانیا «ئێدوارد بەرنشتاین»ە. هەرچەندە ڕەتکردنەوەی دیکتاتۆریی پرۆلیتاریا بە واتای ڕەتکردنەوەی پرۆلیتاریا نایەت، بەڵام هاوتەریب و هاوسەنگە لەگەڵ پێگەی تایبەت و ڕەخنەی پرۆلیتاریا لە خەباتی کۆمەڵایەتیدا. د. قاسملوو بەرگریکردنی بەشێک لە ئەندامانی حیزبەکەی لە دیکتاتۆریی پرۆلیتاریا بە بێواتا و بێجێ دەبینێت و ئەمەش، بەوە گرێ دەدات کە حیزبەکەی ئەو، حیزبێکی «دیمۆکراتیکی نەتەوەیی»ـە . ڕەتکردنەوەی ئەم بابەتە لە لایەن د. قاسملوو تەنیا لە بەرژەوەندیی لایەنگریکردنە لە دیمۆکراسی. لەبەر ئەوەی ئەو، دژی سۆسیالیزمێکە کە دیمۆکراسی و ئازادی لە ناوەرۆکیدا نەبێت. هەڵبەتە د. قاسملوو لەبارەی ڕەتکردنەوەی دیکتاتۆریی پرۆلیتاریاوە خۆی لە سوودوەرگرتن لە «ڕەوابوونی مارکسیستی» بەدوور ناگرێت. بە بڕوای ئەو، بەر لە هەرشتێک مارکس، دیکتاتۆریی پرۆلیتاریا وەکوو ئامانجێک نابینێت، بەڵکوو ئامانجی سەرەکیی ئەو، «لەنێوبردنی سەرجەم چینەکان و دامەزراندنی کۆمەڵگەیەکی بێچین»ـە و، لەو ڕێگەیەدا وەکوو قۆناغێکی کاتی هەڵویستەی لەسەر دەکات. تەنانەت سەرۆکی پارتی کۆمۆنیستی چین، «ماو تسی تۆنگ»، نەک پرۆلیتاریا، بەڵکوو بەرگری لە «دیکتاتۆریەتیی دیمۆکراسیی گەل» دەکات.

لە کۆتاییدا، نامەوێت تێپەڕ بم، بەبێ ئەوەی باس لەو خاڵە بکەم، کە لەبەر ئەوەی د. قاسملوو بۆ مەسەلەی کورد و کوردستان باسی لە دامەزراندنی سۆسیالیزمێکی نوێ کردووە، ڕووبەڕووی ڕەخنەیەک بووەتەوە، کە لە «ڕووبەڕووبوونەوەی سەرمایەداری»ـەوە دێت. لە بابەتی «کورتەباسێک لەسەر سۆسیالیزم» کە بۆ پرۆگرامی حیزبی دیمۆکراتی کوردستانی ئێران پێشکێشی کردووە، لە لایەن ڕێکخراوە چەپە ڕادیکاڵییەکانی وەکوو کۆمەڵە و «ڕاه کارگر»ەوە ڕەخنەی لێ گیراوە و دەڵێن، گوناهێکی سۆسیال دیمۆکراسیی کردووە و هەموو مەبەستەکەیشی ئەوە بووە، «ئاو بکاتە ئاشی سەرمایەدارییەوە». ئەوەی کە لەنێو ئەو نامە (دەق)ـەدا باس لە (مارکسیست ـ لینینیست) نەکراوە، ئەوەیە کە بە شێوەیەکی خراپ لەسەر سۆسیالدیمۆکراسی تۆمەتبار کراوە. خودی د. قاسملوو دەڵێت، لەبەر ئەوەی لە گوتار و سلۆگانەکانیدا باسی لە سەرمایەداری نەکردووە، ڕەخنەی لێ گیراوە، بەڵام ئەو، دەڵێت بەر لە هەرشتێک لە کوردستان دەبێ بڵێن «کامە سەرمایەداری؟» لەبەر ئەوەی لە کوردستان سەرمایەداری نییە. ئەو، دەڵێ کاپیتالیزم (سەرمایەداری) ئەوە نییە، کە هەندێک کەس بیری لێ دەکەنەوە، کە پەیوەندیی بە ماڵ و مڵکەوە هەبێت، بە ئاماژەکردن بە کارل مارکس، دەڵێت کە ئەمە «شێوازێکی پەیوەندیی کۆمەڵایەتییە»، لە لایەک کەسی خاوەنسەرمایە، واتا کاپیتالیست و، لە لایەکی دیکە، چینی کرێکار هەیە و، شێوازێکی کۆمەڵایەتییە کە پەیوەندیی بە «زاڵم و زۆڵملێکراو»ەوە هەیە. لەم شێوازەدا، چینی کرێکاران کەرەستەی بەرهەمهێنان نین و ناچار کراون هێزی جەستەییی خۆی بە خاوەنی سەرمایە بفرۆشن، کە ئەو ئامێرانەیان قۆرخ کردووە. د. قاسملوو لەم خاڵەدا جیاوازی دەخاتە نێوان کاپیتالیست و دەوڵەمەند لە کوردستان و دەڵێت، لە کوردستان سەرمایەداری نییە. ئەو، بەرگری لەوە دەکات، کە هەموو کاپیتالیستێک دەوڵەمەندە، بەڵام هەموو دەوڵەمەندێک کاپیتالیست نییە و، ئەم وەڵامەش دەداتە ئەو کەسانەی کە ڕەخنەی لێ دەگرن، کە لە کوردستان دژایەتیی

کاپیتالیزم ناکات:

«کاپیتالیست و دەوڵەمەند یەک شت نین، هەموو کاپیتالیستێک دەوڵەمەندە، بەڵام هەموو دەوڵەمەندێک کاپیتالیست نییە. لە کوردستان دەوڵەمەند هەیە، بەڵام کاپیتالیست نییە. هەربۆیە لە کوردستان پێویستیمان بە شوعاری دژی کاپیتالیزم نییە. ئەم قۆناغە، قۆناغێکە کە پێویستە خەباتی نەتەوەیی و دیمۆکراتیی تێدا بکرێت. لەبەر ئەوەی کەسانی خاوەنسەرمایە لە کوردستان، چینێکی ڕێکخراو و یەکگرتوو نین و، دژایەتیی داواکاریی نەتەوەیی و دیمۆکراسیانەی ئێمە ناکەن. بەپێچەوانەوە لە زۆربەی شارەکاندا بورژوا و بورژوازە بچووکەکان، هاوکاریی خەباتی نەتەوەییی کورد دەکەن و دەیانەوێت ڕۆڵیان هەبێت.»

جگە لەوە، د. قاسملوو، خۆی دەڵێت: «ئەو سۆسیالیزمە دیمۆکراسییەی کە ئەو بەرگریی لێ دەکات، بە واتای ڕەتکردنەوەی کاپیتالیزم و سۆسیالدیمۆکراسی نییە. لەبەر ئەوەی د. قاسملوو لەو بڕوایەدایە، کە سۆسیالدیمۆکراسی ڕێگەیەکە بۆ ڕیفۆرمکردنی ئەو سۆسیالیزمەی کە بەرگری لە کاپیتالیزم دەکات و بە بیر و باوەڕی سۆسیالیستییەوە هەوڵ دەدات کە چینی کرێکار کاپیتالیزم قبووڵ بکات و لەوەش گرنگتر، ئەوەیە کە دەیەوێت لە چوارچێوەی کاپیتالیزمدا کێشە سیاسی، کۆمەڵایەتی و ئابوورییەکانی چینی کرێکار چارە بکات. بە بڕوای من، کە د. قاسملوو لێرەدا سۆسیالدیمۆکراتی دێنێت، بە واتای ئەوە نییە کە وازی لە سۆسیالیزمی ڕیالیستی نەهێناوە. لەبەر ئەوەی کە ئەو، تەنیا باسی لە سۆسیالیزمی دیمۆکراتیک کردووە. بەڵێ دەتوانین بڵێن کە ئەمەی بۆ بەرگریکردن لەو سۆسیالیستبوونەی خۆی گوتووە. بەڵام بۆ ئەوەی کە بڵێین ئەمە مۆدێلێک نییە کە لەسەر ئەو شێوازە سۆسیالیزمە بێت کە هەیە، ئەو بەڵگە و بابەتانەی کە لە سەرەوە دەربارەی بیرکردنەوەی د. قاسملوو باسمان کردن، دەکرێ کیفایەت بن بۆ ئاشکراکردنی ئەمە. خۆ مەشغوولکردن بە بیناکردنی سۆسیالیزمێکی نوێ و کارکردن بۆ ئەوەی کە ئەمە لەسەر هەڵسەنگاندن و ڕەخنەگرتن لە سۆسیالیزمی ڕیالیستیک بنیات بنێت، بەسە بۆ ئەوەی کە بڵێین د. قاسملوو وازی لە سۆسیالیزمی ڕیالیستیک هێناوە.

کۆتایی

لە سەرەتادا دەبێ مافی ئەوە بدەین کە، دوکتۆر عەبدولڕەحمان قاسملوو لەو بابەتە کورتەدا کە باسمان کرد، ئاماژەی بە چەند بابەتی گرنگ کردووە، بابەت و ناوەرۆکی ئەو مژارانەی کە گرنگیی پێ دەدات و هەروەها شێواز و ئامانجی گفتوگۆکردن لەسەر ئەو مژارانە، بەڵگەهێنانەوەی پێویستە لەسەر ئەوەی کە دوکتۆر قاسملوو لە بواری هزر و بڕوا و سیاسەتەوە لەگەڵ مارکسیست ـ سۆسیالیستە کلاسیکەکان جیاوازە و ئەوەندەی کە ئێمە باسمان کردووە، هۆکاری پێویستمان بەدەستەوەیە کە بڵێین دوکتۆر قاسملوو کەسێکی پۆستمارکسیزمە.

لە سەرتاوە باسی بنیاتنانی سۆسیالیزمێکی نوێی کردووە، کە تێیدا سەرجەم پارتە سیاسی و ڕێکخراوە کۆمەڵایەتییەکان دەتوانن ناوەرۆکێکی دیمۆکراتییان هەبێت و لەوە سەرووتر بن، کە تەنیا چینی کرێکار وەکوو دینامۆی گۆڕانکارییەکان پێناسە بکەن و، لەسەر ئەم بنەمایە دەتوانین بڵێین کە خۆی وەک کەسێکی پۆستمارکسیزم پێشان دەدات. بەم شێوەیە دەتوانین بڵێین بەهۆی ئەوەی تۆتالیتاریالیزمی چینایەتی لە دژی دیمۆکراسی دەبینێت، پرۆلیتاریای دیکتاتۆری ڕەت دەکاتەوە و واز لەو هزرە دەهێنێت، ئەو بابەتەی کە «لاکلائۆ و مۆفێ»ش باسی لێوە دەکەن، «تایبەتمەندیی چینایەتی»، یان «سیاسەتی چینایەتی» بەلاوە دەنێت.

حیزبی دیموکراتی کوردستانی ئێران بە ڕێبەرایەتیی دوکتۆر عەبدولڕحمان قاسملوو، خۆی وەک حیزبێکی چینایەتی نابینێت، بەڵکوو خۆی وەک ڕێکخراوێکی «دیموکراتی ـ نەتەوەیی» پێناسە کردووە و ڕێک خستووە.

«E. M. Wood» باسی «لاکلائۆ» دەکات و دەڵێت، لاکلائۆ شێوازی «میللی نەتەوەیی ـ خەڵکی نەتەوەیی»، یان «میللی ـ دیموکراتی»ی بەکار هێناوە و، ئەو کێماسییەی «لاکلائۆ» ساڵی ١٩٢٠ لە پارتی کرێکاری ئاڵمانیادا دۆزیویەتەوە لێپرسینەوە (-gensoru Interpellation) بووە و، لاکلائۆ پاریزگاریی لە نەتەوە کردووە و پۆتانسیەلی بەرگریکردن لە پۆپۆلیستیی دیموکراتیکی لە وڵاتەکەی خۆی، واتا ئارژانتینەوە بەدەست هێناوە. هەر بەم شێوەیەی «وۆد» لەبارەی لاکلائۆوە باسی دەکات، د. قاسملووش لە بەرانبەر چینایەتی، نەتەوەگرایی و لە بەرانبەر ئابووریدا، سیاسەت بەهەند وەردەگرێت و، گرنگی بە کۆمەڵگە دەدات.[19] لەبەر ئەم هۆکارانە دەتوانین کە دوکتۆر قاسملوو وەکوو پۆستمارکسیسزم وەسف بکەین. لێرەدا لە هەڵوێستی ئیدیۆلۆژیک و سیاسیی دوکتۆر قاسملوودا ئەو شتەی کە دەرفەتمان دەداتێ ئەو ڕیزبەندییە بکەین، ئەوەیە کە سۆسیالیزمی ڕیالیستی لەسەر بنەمای ڕەخنەگرتن لە مارکسیزمی کلاسیک بنیات دەنێت. جگە لەمە، لەبارەی سۆسیالیزم و بابەتە جیهانییەکانەوە زۆر جیاوازتر لە پارتی کۆمۆنیستی شووروەوی بیر دەکاتەوە و حیزبەکەی خۆیان بە پارتێکی دیموکرات و نەتەوەیی وەسف دەکات، کە دەتوانن ڕەخنە لە خۆیان بگرن .بەم شێوەیە بەر لە هەرشتێکی دیکە، ئەرکی بەدەستهێنانی مافەکانی گەلی کورد لەسەر شانی ئەوانە، لەبەر ئەوەی بە گوتەی د. قاسملوو، ئەولەویەتی حیزبی کۆمۆنیستی شووروەویش بەژەوەندییەکانی خەڵکی خۆیان بووە.

> د. قاسملوو پشتگری لە ستراتیژییەکی نوێی پۆستمارکسیزم دەکات، کە پرۆلیتاریای دیکتاتۆری و شۆڕشگێڕیی زۆرداری ڕەت دەکاتەوە و، هاورای بیرمەندی نوێخوازی ئەڵمانیا «ئێدوارد بەرنشتاین»ە

دوکتۆر قاسملوو کە پلۆرالیزم وەکوو پێویستییەک بۆ دیموکراسی دەبینێت و لەسەر ئەم بنەمایەش بەرگری لە ناسنامەی مەزهەبی، نەتەوەیی و ژنان و خەباتیان بۆ ئازادی و بەرابەریی کۆمەڵایەتی دەکات، بە تەواوەتی ئەو بابەتەیە کە لاکلائۆ و مۆفێ باسی لێوە دەکەن و دەڵێن: «فرەوانکردنی زەمینەی دیموکراسی و قۆرخنەکردنی، یان کۆنەکردنەوەی دەسەڵات لە خاڵێکی تایبەتدا وەکوو خاڵ و مەرجێکی سەرەکیی دیموکراتیزەکردنی کۆمەڵگە دەبینن»[20] و کۆدەنگییەک لەگەڵ ئەم تێزە وەدیار دەخات. ئەو باسەی کە دەتوانین لەو ژنومێردەوە، واتا لە لاکلائۆ و مۆفێوە پێی بگەین، ئەوەیە کە دوکتۆر قاسملوو لە خەباتی کۆمەڵایەتیدا، مارکسیزمی کلاسیک، کە پێگەیەکی تایبەت و بەئیمتیازەوە دەدات بە چینی کرێکار، تێپەڕ دەکات و جەخت دەکاتەوە لەسەر ئەوەی کە لە مەیدانی سیاسەتدا لەسەر بنەمای ئانتاگۆنیزم گرنگی بە فرەیی ناسنامە و خەباتی پێکهاتەکان بدرێت، وەکوو گۆران تێربۆرن[21] دەربارەی لاکلائۆ و مۆفێ دەڵێت، ڕوانینی سۆسیالیستی بەرانبەر بە چینەکان، لە هزری سۆسیالیستی دیموکراتیکدا لەلای قاسملوو پێگەیەکی دیاری نییە. بەو قسەی کە ئێلن وۆد وەکوو ڕەخنەیەک لەبارەی پۆستمارکسیزمەوە دەیڵێت، دەتوانین بەرگری لەوە بکەین کە د. قاسملوو خۆی لە چینایەتی دزیوەتەوە و لە دژی بووە. جەختکردنی بەردەوام لەسەر

ئەوەی کە ئەوان ڕێکخراوێکی چینایەتی نین و خۆیان وەکوو حیزبێکی دیمۆکراتی نەتەوەیی پێناسە دەکەن، دیاریکردنی ئەوەی کە لە وڵاتە سۆسیالیستەکاندا دیمۆکراسی نییە و لەسەر ئەم بنەمایە بە شێوازێکی ڕەخنەییی توند و بە زمانێکی پاراو تەئکید دەکەنەوە کە پێویستە خەباتی چینایەتی و کۆمەڵایەتی ببێتە دەرفەتێک بۆ گەشەکردنی دیمۆکراسی، کە ئەمەش وەکوو نیشانەیەکی دیاری پۆستمارکسیزم دەبینرێت. جەختکردنی د. قاسملوو لەسەر ئەوەی کە دیمۆکراسیی ڕادیکاڵ، وەکوو بنەمای بیرۆکە سۆسیالیستییەکەی جێ بگرێت و خەبات لەسەر ئەم بنەمایە بێت، هۆکارێکە بۆ ئەوەی د. قاسملوو لە بەرەی لاکلائۆ و مۆفێ جێ بگرێت. ئیسماعیل بازیار یەکێک لە ئەندامانی بەڕێوەبەرایەتیی حیزبی دیمۆکراتی کوردستان کە دوکتۆر قاسملوو وەکوو ڕێبەر قەبووڵ دەکات، بە درێژاییی ئەو بابەتەی کە نووسیویەتی دەڵێت: «دوکتۆر قاسملوو وازی لە کۆمۆنیزم هێناوە»، «دوکتۆر قاسملوو سنوورێکی دیاریکراوی لە نێوان خۆی و چەپی ڕادیکاڵدا داناوە»، «ئەو، چیتر کۆمۆنیست نییە و بە بڕوای ئەو، چیتر کۆمۆنیزم نەماوە»، «ئەو، ئیدی سۆسیالیستە، دەتوانم بەئاشکرا بڵێم کە ئەو ڕووی کردووەتە سۆسیالیزمی دیمۆکراتیک و بەم نووسینە مالئاواییی لە میتافیزکی کۆمۆنیزم کردووە». میتافیزیکی کۆمۆنیزم، چینایەتی وەکوو بنەمای سەرجەم خەباتە سیاسییەکان دادەنێت و باس لە مژارەکانی وەکوو ژنان، نەتەوە و کلتوور ناکات و، هەموو شرۆڤە و ئانالیزی سیاسی و خەباتکردنی لەسەر بنەمای چینایەتییە، کە دوکتۆر قاسملوو ماڵئاوایی لەوە کردووە.

پەراوێزەکان

Anderson, Perry, Batı Marksizmi Üzerine Düşünceler, çev. Bülent Aksoy, İletişim: 2007, Birikim Yayınları.

Behramî Kawe, Tavgeyî Heqîqet, Beşêk Le Behremekanî Diktor Qasimlo, yayın yeri, tarihi ve yayınevi yok.

Demir, Gökhan, Post-marksizm Ve Radikal Demokrasi, İstanbul: 2014, PatikaKitap Yayınları.

Keucheyan, Razmig, Aklın Sol Yarısı, çev. Selen Şahin, İstanbul:2016, İletişim Yayınları.

Laclau Ernesto; Mouffe Chantal, Hegemonya Ve Sosyalist Strateji: Radikal Demokratik Bir Politikaya Doğru, İstanbul: 2015, İletişim Yayınları.

Monzemi, Ali, Endîşehayî Qasimlo, trc. Keyhan Yusifî, Erbil: 1392 (2013), Îtîhadiyeyî Danişcuyanî Dimokrat Kurdistanî Îran.

Mouffe, Chantal, Siyasal Üzerine, çev. Mehmet Ratip, İstabul: 2013, İletişim Yayınları.

Sol Popülizm, çev. Aybars Yanık, İstanbul: 2019, İletişim Yayınları.

Qasimlo, Ebdurrehman, Çil Sal Xebat Di Riya Azadiyê de, wer. Ziya Avci, İstanbul: 2002, Avesta Yayınları.

Therborn, Göran, Marksizmden Post-Marksizme, çev. Devrim Evci, Ankara: 2011, Dipnot Yayınları.

Wood, Ellen M., Sınıftan Kaçış, çev. Şükrü Alpagut, İstanbul:2011, Yordam Yayınları.

[1] İlgili metin için bkz. Dr. Qasimlû, Kurtebasêk Le Ser Sosyalîzm», içinde“Tavgeyî Heqîqet, Beşêk Le Berhemekanî Diktor Qasimlû, amadekar: Kawe Behramî, Bergî Yekem, basım yeri, tarihi ve yayınevi yok. Aksi belirtilmedikçe Dr. Qasimlo ile ilgili değerlendirmede referans alınmış olan bu eserdir.

[2] Ebdulrehman Qasimlo, Çil Sal Xebat Di Riya Azadiyê de, wer. Ziya Avci, İstanbul:2002, Avesta Yayınları, s. 133.

[3] Ali Monzemi, Endîşehayî Qasimlo, trc. Keyhan Yusifî, Erbil: 1392 (2013), Îtîhadiyeyî Danişcuyanî Dimokrat Kurdistanî Îran, s. 78-100.

[4] Bkz. http://www.teorivepolitika.net/index.php/arsiv/item/83-aydinlanma-dusuncesi-ve-bat%C4%B1-marksizmi (erişim tarihi: 23. 09. 2019).

[5] Perry Anderson, Batı Marksizmi Üzerine Düşünceler, çev. Bülent Aksoy, İstanbul: 2007, Birikim Yayınları, s. 89.

[6] Bkz. http://www.teorivepolitika.net/index.php/arsiv/item/74-post-marksizmin-postulatlari (erişim tarihi: 24. 09. 2019)

[7] Ernesto Laclau ve Chantal Mouffe, Hegemonya Ve Sosyalist Strateji, s. 25

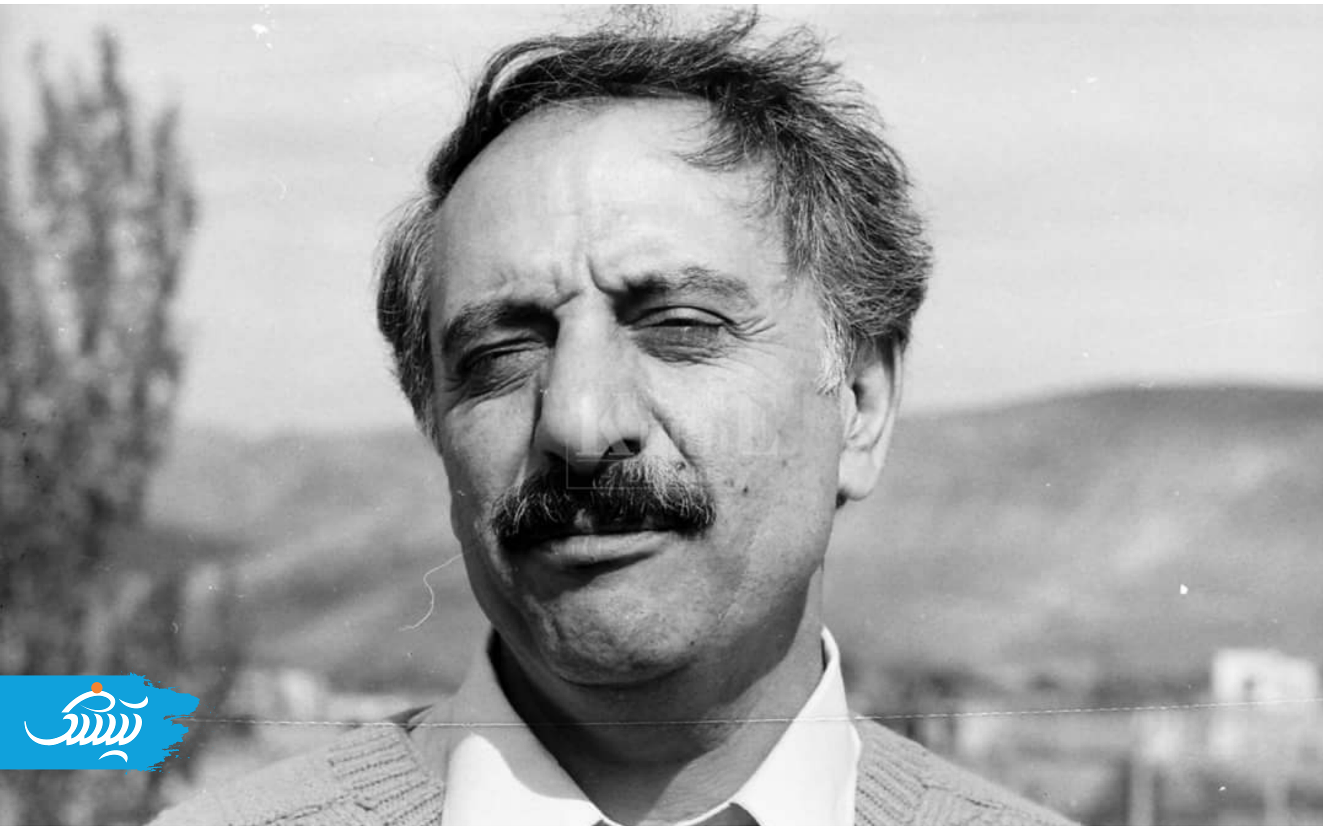

otonominin tercih edilmesi, var olan koşulların dayattığı bir zorunluluktan kaynaklanmaktadır.

[13] Kawe Behramî, Duktor Qasimlû: Rêberekî Modern û Şorişgêrêkî Dîmokrat, s.97-99, yayın yeri, tarihi ve yayınevi yok.

[14] Ernesto Laclau ve Chantal Mouffe, Hegemonya Ve Sosyalist Strateji, s. 270.

[15] Ali Monzemi, Endîşehayî Qasimlo, s. 98.

[16] Razmig Keucheyan, Aklın Sol Yarısı, çev. Selen Şahin, İstanbul:2016, İletişim Yayınları, s. 323

[17] Bkz. http://dengekan.info/archives/3902 (erişim tarihi: 18. 09. 2019)

[18] Perry Anderson, Batı Marksizmi Üzerine Düşünceler, s. 71-72.

[19] Ellen M. Wood, Sınıftan Kaçış, çev. Şükrü Alpagut, İstanbul: 2011, Yordam Yayınları, s. 45-46

[20] Ernesto Laclau ve Chantal Mouffe, Hegemonya Ve Sosyalist Strateji, s. 272.

[21] Göran Therborn, Marksizmden Post-Marksizme, çev. Devrim Evci, Ankara: 2011, Dipnot Yayınları, s. 174.

[8] Chantal Mouffe, Sol Popülizm, çev. Aybars Yanık, İstanbul: 2019, İletişim Yayınları, s. 15; Ernesto Laclau ve Chantal Mouffe, Hegemonya Ve Sosyalist Strateji, s. 26.

[9] Ernesto Laclau ve Chantal Mouffe, Hegemonya Ve Sosyalist Strateji,s. 28-29.

[10] Chantal Mouffe, Siyasal Üzerine, çev. Mehmet Ratip, İstanbul: 2013, İletişim Yayınları, s. 39

[11]Gökhan Demir, Post-marksizm Ve Radikal Demokrasi, İstanbul: 2014, PatikaKitap Yayınları, s. 167-68

[12] Burada şunu not düşmek gerekir: Dr. Qasimlo politik-idari bir statü olarak otonomiyi nihai ve üst bir merhale gibi görmüyor. Kürt meselesinin gerçek ve asıl içeriği olarak vurguladığı self-determinasyon hakkını gerçekleştirmenin üç biçiminden bahsetmektedir: Bağımsızlık, federalizm ve otonomi. Doğu Kürdistan›ın, İran›ın ve Kürtlerin Ortadoğu›daki mevcut koşullarına kendince «realist» bir şekilde yaklaşıp ilk ikisinin bu koşullara uygun olmadığını söylemektedir. Dolayısıyla